

Pelle János

UTAZÁS A LELKEK BIRODALMÁBAN

Napjainkban Magyarországon, a 21. század második évtizedében a közvéleményt a legkevésbé sem érdekli, hogy az anyag teremtette-e a szellemet, vagy fordítva. A lélek halhatatlansága, melyről Csokonai Vitéz Mihály annak idején terjedelmes bölcséleti költeményt írt, ma már senkit sem izgat. Pedig a debreceni poéta nagy, és a lelkünk mélyén mindannyiunkat foglalkoztató érzéseket fogalmazott meg „néhai Kácsándi Terézi asszony, csász. és kir. aranykulcsos kishédei Rhédei Lajos házastársának eltemtetésekor”, Nagyváradon, 1804 áprilisában:

Érzem, hogy lelkemnek tehetségi nagyok,
Hogy én a fő lélek helytartója vagyok,
Hogy már e földön is több vagyok baromnál,
S tán messzi reményem is több csupa álomnál.
Érzem, hogy ha itten bétöltöm helyemet,
Édes ráeszmélés fogja fel lelkemet,
S így lebegvén az én Uram trónusáig,
Kilátok az örök létel központjáig,
Hol eredetemnek kezdetét fellelem,
S a végtelen idők kerekét képzelem.

A Felvilágosodás eszméiért rajongó Csokonai felfogása a lélekről még a hagyományos, keresztény alapokon nyugodott, ahogy erre Karácsony Sándor felhívta a figyelmet a hosszabb költeményről írt elemzésében: „Ez a Csokonai teológus volt, tanulmányozta Isten létének bizonyosságait az argumentum ontologicumtól az argumentum kyneseosig. Isten tökéletességét is »betéve« fújta: egyszerű, mindenütt jelenvaló, örökkévaló, változhatatlan, mindentudó, mindenható, bölcs, szabad, szent, igaz, igazságos, irgalmas. A feltámadásra és az öröklétre vonatkozó tételek és idézetek is a kisujjában voltak.”¹

A felemelő gondolatot, hogy végül eggyé válunk Isten végtelenségével, Victor Hugo „óceán-érzéként” írja le: az individuum, homályosan bár, de úgy érzi, hogy a lelke nem semmisül meg a testével együtt, hanem felolvad a világegyetemben, a „lelkek óceánjában”, ahonnan akár hírt is adhat magáról. A zseniális francia költő 1853-ban, politikai száműzetése alatt, Jersey szigetén vett részt spiritiszta szeánszokon, és állítólag sikerült kapcsolatba lépnie tizenkilenc éves korában vízbe fúlt, szeretett leánya, Leopoldine szellemével is. Később nyilvánosan kijelentette a lélek halhatatlanságával kapcsolatban: „Akiket elsirattunk, nem távoztak el közülünk, csupán láthatatlanok.”

1 CSOKONAI VITÉZ Mihály: *A lélek halhatatlansága*. Exodus Kiadó, Debrecen, 1940. Karácsony Sándor bevezető tanulmányával. 21. p.

A szellemekbe vetett hit a halálon túli életbe vetett hitből sarjadt ki, mely a 19. században, de még a 20. század első évtizedeiben is elevenen élt a nyugati világban, sőt, a tudatunk mélyén talán nyomokban még most is fellelhető. De ma már hol vannak azok az idők, amikor a tehetős polgárok komoly összegeket szántak a hagyatékukból saját maguk mumifikálására? Úgy, mint Vácon, a Fehérek templomának alkriptájában azoknak az összeszáradt testeknek az egykori gazdáik, akik több mint két évszázada várják, hogy lelkük az utolsó ítéletkor visszaköltözzön a porhüvelyükbe, és hús-vér valójukban is feltámadjanak. A túlvilági életbe, és a lélek halhatatlanságába vetett hit napjainkra úgy foszlott szét, hogy semmi sem pótolta.

Közhelynek számít, hogy civilizációnk a halállal sem tud mit kezdeni, azon kívül, hogy elrejtje az élők szeme elől. Megszámlálhatatlan csoport, szekta és társaság foglalkozik a halál utáni élettel, próbál kapcsolatba kerülni a túlvilággal, de a tagjainak többsége maga sem hisz abban, amiben részt vesz. Ugyanakkor a filozófiai materializmus, mely az anyagi-tapasztalati tényezők felsőbbrendűségét hirdeti a szellemi-gondolati tényezőkkel szemben, és ennek alapján magyarázza a történelmet, nevetségessé vált, kiment a divatból. Materialistának idealisták, idealistának materialisták vagyunk, miután elfordultunk a tételes vallásoktól. Nem hiszünk a platóni értelemben vett ideákban, a médiában kigúnyoljuk mindazt, ami nemes, fennkölt vagy eszményi. Mégis, a szellemi és az anyagi világ egymásra hatása, ennek paradoxonjai érdekelnek bennünket. Különösen a spiritizma, okkult és ezoterikus társaságok huszadik századi története, mely azt bizonyítja, hogy nálunk még a transzcendens irányzatú szervezeteket és ezoterikus mozgalmakat is átítatta a politika, és a szellemek világában is megjelentek a földi élet konfliktusai.

A magyarországi keresztény spiritizmus, a teozófia és antropozófia a hazai szellemtörténet izgalmas, és kevésbé ismert fejezetét alkotja. A következőkben a három transzcendens irányultságú, hasonló vonásokat mutató irányzatot tekintjük át. Ismeretes, hogy a spiritizmus, majd az antropozófia mint „szellemtudományi” irányzat kifejezetten megtermékenyítően hatott a pszichológiára, a pedagógiára, illetve a művészetekre is. A médiumok „transzállapota” felkeltette a 19. század végén megszülető tudomány, a lélektan művelőinek érdeklődését, hiszen ez maga is számos olyan kérdésre keresi a magyarázatot, mely kapcsolatban állt a „szellemek világával”. Néhány ezek közül. Mi vonzza az embereket a szellemvilághoz, „a halálon túli élet drámájához”? Mi a magyarázata olyan jelenségeknek, mint a telepátia vagy a megérezések, és miből áll a „lelki ébredés”, mely döntő szerepet játszhat a pedagógiában és a pszichológiában is? Nem véletlen, hogy a spiritizmus a pszichológusokat is foglalkoztatta. A lélektan megalapítói, Sigmund Freud és Ferenczi Sándor összefüggésbe hozták a médiumok megnyilatkozásait a tudattalannal, illetve a telepátiával és az indulatáttétellel. Karl Gustav Jung elmélete a „kollektív tudattalannal” akár a spiritizmus tudományos magyarázatoként is felfogható, nem véletlen, hogy meg hasonláláshoz vezetett a pszichoanalitikusok között.

A spiritizmus, melyet napjainkban egyesek babonának, mások okkult tudománynak tartanak, arra a meggyőződésre épül, hogy paranormális jelenségek révén kapcsolatba lehet lépni a szellemekkel. Ők leggyakrabban a szeánszokon részt vevők elhunyt hozzátartozói, és üzennek az élőknek. Általában transzba esett médiumok közvetítik az elhunytak üzeneteit, és a szellemek kopogtatással adnak hírt magukról. A spiritizmus alapvető tételeit egy Hyppolite Léon Rivail Denizard nevű francia tanító tette közzé, aki az Allan Kardec álnevet használta *Szellemek könyve* című, 1859-ben megjelent munkájában. Ő alkotta meg a spiritizmus szót is. A 19. század folyamán sok híres ember idézett szellemet, illetve vallotta magát spiritisztának: Victor Hugo, Alexandre Dumas, Abraham Lincoln, III. Napóleon és neje, Eugenia császárné, Théophile Gautier, Camille Flammarion, a csillagász és Sherlock Holmes megteremtője, Arthur Conan Doyle (utóbbiak

több könyvet is megjelentettek a spiritizmusról, és terjesztették tanait.) Ma már a hagyományos spiritizmus népszerűsége erősen csökkent Európában és Észak-Amerikában – igaz, Dél-Amerikában, különösen Brazíliában, ahol a különböző, Afrikából származó kultuszokkal olvadt össze, továbbra is óriási tábora van.

A 19. század második felében, ahogy világszerte, a keresztény vagy evangéliumi spiritizmus hódított Magyarországon, mely rendkívül izgalmas jelenségnek, a vallást a tudománnyal összekötő hídnak ígérkezett. Egy Kate Fox nevű, amerikai asszony indította hódító útjára, amikor 1848. március 31-én közhírré tette, hogy a házában szellemek élnek, akik kapcsolatba léptek vele és lányával.

A spiritizmus, vagy spiritualizmus, mely a 20. század második felében, Európában és Észak-Amerikában idegeket borzongató társasági szórakozássá vált, a 19. század közepén még figyelemre méltó, tömegeket magával ragadó irányzat volt, vallási lázadás a bevett felekezetekkel és egyházakkal szemben, és a neoprotestantizmus „harmadik hulláma” tartozott. A spiritizmus hívei terhesnek érezték az isteni kiválasztottságot az anyagi gyarapodáshoz kötő puritán hagyományt, benne a predestináció és az örök kárhozát tanítását, kezükbe akarták venni a saját üdvözülésüket. Az 1830-as évek Észak-Amerikájában kialakuló „transzcendentális mozgalom” elvetett minden kinyilvánított hitvallást és egyházi szervezetet, és az „egyetemes vallási élményt” tartotta a leg többre. Az ember „eredendően isteni természetét” vallotta és úgy vélte, hogy a lélek igényei nem egyeztethetőek össze a világ, a társadalom konvencióival. A romantikus eszmék által befolyásolt „transzcendentálisizmusra”, akiknek legismertebb gondolkodója Ralph Waldo Emerson volt, erősen hatottak a keleti vallások, mindenekelőtt a hinduizmus lélekvándorlás-tana.

New York állam északi része, benne a Hydesville nevű kisváros, ahol a Kate Fox nevezetű asszony lakott két lányával együtt, vallási forrongást élt át az 1840-es években, itt evangelizációs kampányok és megtérések követték egymást. Ez volt az ún. „felégetett körzet”, ahol mormonok és milleriták (utóbbiak a Jézus visszatérését 1844. október 22-ére váró, eredetileg baptista William Miller követői voltak) toboroztak híveket, és népszerűek voltak errefelé az utópista szocialisták tanításai is. Vagyis a Fox-kisasszonyoknak és édesanyjuknak, akikből később ünnepelet médiumok lettek, figyelemre méltó előzmények után sikerült kapcsolatba lépnie a házukban lakó szellemekkel. A Fox-lányok kérdéseket tettek fel, és a szellem, aki Mr. Splitfoot-nak nevezte magát, kopogtatással válaszolt. Mások is „bejelentkeztek”, akik egyéb módon üzentek: a Fox-lányok a hatásukra transz-állapotban gyakorolták az automatikus írást papírra és palatáblára; továbbá a szellemek kisebb asztalokat emeltek fel, láthatatlan hangszereket szólaltattak meg és tárgyakat repítettek. Legfőképpen azonban a „lélekvezető” szellemként, a médium hangján szóltak a jelenlévőkhöz. Mindezen jelenségeket a közönség annak bizonyítékaként fogta fel, hogy a szellemek képesek kapcsolatot teremteni és üzeni az élőknek. A korszak egyik legnevesebb „lélekvezető szelleme” bizonyos John King volt, aki számos spiritiszta csoportnak üzent, Európában és Amerikában egyaránt.

Tény, hogy a 19. századi Egyesült Államokban már komoly hagyományai voltak az okkultizmusnak. A svéd tudós és misztikus, Emmanuel Swedenborg és a hipnózist leíró bécsi orvos, Franz Anton Mesmer népszerű és ismert volt. Swedenborg műveit korán angolra fordították, és már a gyarmati idők óta működött az Új Jeruzsálem swedenborgiánus egyháza. A korabeli amerikai szellemi életben jelen volt a hermetikus és rózsakeresztes tradíció is. „A swedenborgianizmus és mesmerizmus iker-jellegű hatása egyesült Andrew Jackson Davis személyében, akít a „spiritizmus filozófusának” neveztek. Davis, a „Poughkeepsie látnoka” egy suszter fia volt, aki felfedezte profétikus képességeit. Hipnózist alkalmazott, és gyorsan kifejlesztette a képességet, hogy

transzba esett betegekről orvosi diagnózist állított fel. Élete új fordulatot vett, amikor húszéves korában misztikus élményekben volt része, és magát Swedenborgot is látta. Nem sokkal ezután transzállapotban diktálni kezdte a megvilágosodásait, melyeket 1847-ben adott ki *A Természet elvei és isteni megvilágosodások, vagy szózat az emberiséghez* címmel.²

Davis mintegy nyolcszáz oldalas, három részből álló könyve lényegében a Föld fejlődését írja le, amíg az idők kezdetén a tűzköd világegyetemmé fejlődött és a Nap forogni kezdett a „nagy örökkévaló központ” körül. Leírja a Naprendszer, a földtörténeti ciklusokat, majd az ember őstörténetét, végül pedig, a harmadik részben, a jövőjét is. Itt már Swedenborg mellett az utópista szocialista gondolkodók, így Fourier hatása is érezhető.

A spiritiszta mozgalom az 1850-es években annyira népszerű volt az Egyesült Államokban, hogy egy kortárs beszámolója szerint hatására „elnéptelenedtek a templomok, a papok vigasztalanok voltak, szétszéledtek a közösségek, eltemették az oltárokat, és a vallás szépséges kertjeit romok tömege borította”. A spiritizmusnak minden társadalmi osztályból támadtak hívei, akiknek elegük lett az ortodox, dogmatikus keresztény egyházakból. A mozgalom vezetőségének liberális keresztény vezetői főként az univerzalista, az unitárius és kvéker lelkészek közül kerültek ki. 1855 körül közel egy-két millió amerikai vallotta magát spiritualistának, ami tekintélyes szám, tekintettel arra, hogy az USA lakossága ekkor mintegy 25 millió volt; vagyis ekkor minden hetedik amerikai hivatalosan is tagja volt egy spiritista közösségnek.

De egy évtized elteltével, a polgárháború végére már látványosan csökkent a „spiritiszta vallás” népszerűsége az Egyesült Államokban. Óriási méretű csalásra derült fény, szélhámos médiumok tömege működött, s ez taszította az embereket. A szellemek zavaros teóriákat népszerűsítettek, egyes spiritiszta szeánszokon a szabad szerelem kultuszának hódoltak, s ezt megírták az újságok is. Időközben a spontán módon szerveződött, minden központi szabályozás nélkül működő spiritiszta mozgalom informális vezetősége felbomlott, a szeánszok az 1860-as években már csak helyi és időlegesen fennálló szervezetek és társaságok keretében zajlottak. A szellemek tana mint vallás végül nem kristályosodott ki, minden formalizálási törekvés ellenére egyfajta amorf „valláspótlékká” vált, melynek egyetlen központi elve maradt, az, hogy a túlvilággal kapcsolatba lehet lépni. Ez a vált a „szellemvallás” dogmájává. De még ezt az „alapigazságot” is sokan vitatták, akik tudományos bizonyítékot kerestek a szellemek létezésére és a halál utáni életre. A spiritizmus végül a huszadik században visszasüllyedt a primitív mágia, a „halottlátás” szintjére, ugyanakkor egy kisebbség fantáziáját megihlette, és új okkult teóriák és misztikus elképzelések kialakulását segítette elő.

A szellem bűvárai

Az osztrák-magyar monarchiában a spiritizmus úttörője és meghonosítója Vay Adelma bárónő volt, aki az osztrák tisztként Galíciában szolgáló német Wurmbrand gróf és egy Teleki grófnő leányaként született 1840-ben Tarnopolban. 1860-ban báró Vay Ödönhöz ment feleségül és Közép-Európa leghíresebb médiumává vált. 1865-ben Tiszalökön, férje kastélyában ébredt hivatására, midőn egy dr. Gárdos nevű „delejező orvos” a homloka formája alapján felismerte, hogy látó és írói médiumi képességek lakoznak benne. Először nem fogadta meg az orvos szavát, majd a

2 CAMPBELL, Bruce F.: *Ancient Wisdom Revived: A History of the Theosophical Movement*. University of California Press, Los Angeles, 1980. 14. p.

fejgörcsei ellen, a férje tanácsára mégis írószerszámot vett a kezébe. Ekkor „elektromos áramot éreztem átszaladni a karomon, a kezem pedig ide-oda rángatózva a következőket írta le: »Tamás vagyok, a te védőszellemed – kezdj hozzá a delejes íráshoz, mert az jót tesz neked és teljesen egészséges leszel. – Henrik – Koporsó – 1867 számotokra szomorú esztendő – Napoleon bukása 1870«”. (Henrik Ödön bátyja volt, aki két év múlva meghalt, III. Napóleon pedig elvesztette trónját.)³

Ettől kezdve Vay Adelma karrierje, melyet a férje, szeánszainak állandó résztvevője is támogattott, egyre magasabbra ívelt. Néhány év múlva a házaspár Ausztriába, a stájerországi Gonobitzba költözött. A médium 1870-ben *Geist, Kraft, Stoff* (*Szellem, Erő, Anyag*) címmel Bécsben, Lechner udvari könyvkereskedésében nagysikerű, ma is forgatott „szellemtudományi” könyvet jelentetett meg. Számos más műnek is szerzője volt: *Tanulmányok a szellemvilágról*, *Aeonok (elmélkedések és intelmek)*, *A szférák a Föld és a Nap között* stb. Adelma János evangéliumáról is írt „szellemi magyarázatot”. Többféle médiumi képességgel bírt, úgymint: „író, beszélő médiumitás (trance), a psychometria és a látó médiumitás egy pohár vízben”. Adelma „gépies, vagy mechanikai író médium” volt, azaz nem tudta, hogy a keze mit ír, ebben a kategóriában a ritkábbak közé tartozott. Rendszeresen tartott szeánszokat Budapesten is, ahol 1873-ban megalapította a Szellembúvárok Társulatát (*Verein spiriter Forscher*), melynek férjével együtt első elnöke volt.

Jókai Mór maga is részt vett szeánszokon, otthon is idézett szellemet, míg felesége, Laborfalvi Róza össze nem törte az erre célra vásárolt könnyű asztalkát, mert elvonta a figyelmét az írástól. Jókai Vay Adelmáról mintázta az *Egy ember, aki mindent tud* című kisregényének hősnőjét, Polyxena kisasszonyt, akibe a bátor, és a misztikához eleve vonzó katoná, gróf Rengeteghy Ottó beleszeret. Megismerkedésüket így ábrázolta „a nagy mesemondó”:

„A méltóságos asszony nem csinált belőle semmi titkot, hogy leánya »médium«. Utolsó szülötte kilenc gyermek közül, kik mind a maguk szárnyán vannak már. Ez az utolsó akkor született, mikor az a nagy veszedelem volt a mócokkal 48-ban; amikor a boldogult férjét is meggyilkolták. Valószínűleg e rémesemények hatása az anyára okozta a gyermeknél azt a lunatikusságot, melyről most az egész környékben hírhedté lett; de még a külföldi újságokban is írtak róla. Mutatta a grófnak a Banner of Lightot és a Start, amiket ugyan a méltóságos asszony a világ minden kopogó szelleme segélyével sem tudna elolvasni.

Polyxena kisasszony azonban ezúttal nem aludt olyan sokáig. A *Spirit rapping* megérzi annak a közellétét, akivel álma rokonszenvez, s átváltozik *Spirit knockingé*, elkezd kopogni az ágyban, s felkölti az alvót.

Polyxena kisasszony megjelent az elfogadó-teremben, s valóban érdekes jelenség volt. Karcosú, gyöngéd termet, liliumfehér arc, legkisebb háborító színe nélkül pírnak, cseresnyepiros ajkakkal és nagy, léleklátó szemekkel, miket hosszú szempillák takartak; magas, sima homlokát kőszénfekete hajfonatok körítették festői dúltságban. Nyakát kissé félrehajtva viselte, s csak a fél szájszeglétével mosolygott.

Miután a születése éve el volt árulva, könnyű volt kiszámítani, hogy a kisasszony most a tizenhatodik évében jár.

A találkozás első órájában nagyon kevés szavát hallotta Ottó gróf Polyxena kisasszonynak. A médiumok nem-eksztaziált állapotban hallgatagok, lehangoltak és gyanakodók. A méltóságos asszony előre megmondta, hogy ha csak egy olyan ember van a szobában, aki nem »hívó«, semmi kísérlet se sikerül. Azt megérzik a szellemek, s nem jelennek meg.

3 VAY Adelma: *Szellem, erő, anyag*. Belső Egészség Kiadó, Budapest, 2012. 179. p.

Úgy, de Ottó gróf »hívó« volt, s ebéd fölött ezt annyira nyilvánossá tette a két Davenport csodamutatványai elbeszélésével, hogy minden gyanút eloszlatott. Előadása delejes raportot idézett elő Polyxena kisasszonynál, s ebéd után már »védszellemeiknek« neveit is megvallották egymásnak. Polyxena kisasszony szelleme volt *Lucretia*, Ottó grófé pedig *Polycrates*.

E négyes ismerkedés után már az első találkozásnál annyira mentek, hogy együtt pszichográfoztak.

A méltóságos asszony megjegyzé, hogy ezt Xéni nem minden embernek engedi meg, hogy vele együtt cikográpozzon.

Az ármányos cikográfus egy háromlábú kicsi asztal, melynek egyik lábába plajbász van dugva, s ha a médium ráteszi a kezét, s kérdez tőle valamit, ez a plajbásszal leírja az alátett papírra a feleletet.

S ha két ember teszi a két kezét az asztalra, úgy, hogy kinek-kinek a saját hüvelykujjai egymást, két kisujja hegye pedig társát érinti, akkor kész a villanyláncolat, s ez csodatüneteményeket idéz elő.”⁴

Wolkenberger Alajos, katolikus bírója írta Vay Adelmáról: „Magyarországon a spiritisztikai mozgalom Allen Kardecnek behatása alatt indult meg. Vay Adelmá báróné, szül Wurmbrandt grófné ugyanis Kardecnek követője, a reinkarnáció elméletének tevékeny híve és terjesztője volt. Az ő befolyása alatt keletkezett nálunk az első szellemidéző egyesület »Spririter Forscher« néven még a hetvenes években Budapesten. A bárónő magáról azt írja, hogy egyszer már élt Kölnben 1394-ben, mint jósnő, de boszorkánynak tartották és megölték.”⁵

Életrajzírója és egyesületének későbbi elnöke dr. Grünhut Adolf, 1848-as veterán, és lelkes Krisztus-hívó és spiritisztává vált zsidó volt, aki a Vay család házi orvosaként „tért át” a szellemhitre. 1898-ban ő indította el az *Égi világosság* című, a „keresztény spiritizmust” népszerűsítő folyóiratot, és szerkesztette 1906-ban bekövetkezett haláláig. Érdemes közelebbről szemügyre venni, művelődéstörténeti vonatkozásai miatt ezt a szellemek templomi prédikációkhoz feltűnően hasonló, „szellemüzeneteket” közlő lapot. Érdekes a vele egy időben indult, de csak három évfolyamot megért másik spiritiszta orgánus, a báró Mikos János által szerkesztett *Rejtélyes Világ* című újság is.

A latin *spiritus*, azaz lélek szóból származó, vallásos jellegű hitrendszer, mely azt vallja, hogy szeánsaikon a lelkek, különböző szellemek formájában megjeleníthetők. A spiritizmus, és a hozzá kapcsolódó, és a huszadik században folyamán figyelemre méltó fejlődésen keresztül ment okkult (titkos) ideológiák, a modern misztika és az ezotéria a keresztény egyházak, de különösen a katolicizmus számára elfogadhatatlan nézeteket hirdettek. Ezért a Vatikán 1898-ban hivatalosan is elítélte a spiritizmust, ugyanakkor elrendelte az ún. „médiumjelenségek” tudományos vizsgálatát. Magyarországon, ahogy erről az *Alkotmány* című újság 1899. március 11-i száma beszámolt, Tomcsányi jezsuita atya a Mátyás templom szószékéről minősítette bűnnek, a Sátán munkájának, és kárhozathoz vezető mesterkedésnek a szellemidézést. A vádat Mayer Béla fejtette ki részletesebben *A spiritizmus kereszténykatholikus megvilágításban* című, ugyanakkor megjelent könyvében. Az 1925-ben, nyolcvanöt éves korában meghalt, és a hívei által „Tündéranányóként” tisztelt Vay Adelmát, a leghíresebb közép-európai médiumot a katolikus egyház a század elején ki is közösitette, és indexre tette a műveit. (Ekkor református hitre tért át.) 1923-ban Wolkenberger

4 JÓKAI Mór: *A szegénység útja – Egy ember, aki mindent tud*. Unikornis kiadó, Budapest, 1994. 103. p.

5 WOLKENBERGER Alajos: *Az okkultizmus és a spiritizmus múltja és jelene*. Szent István Társulat, Budapest, 1923. 104. p.

Alajos egyetemi tanár a Szent István Társulat kiadásában *Az okkultizmus és spiritizmus múltja és jelene* címmel jelentetett meg terjedelmes könyvet. Az egyház a szellemidézőket egyrészt közönséges csalóknak, szélhámosoknak, a hiszékenység vámszedőinek, másrészt pedig eretnekeknek, a vallási tanítások és a hit megcsúfolóinak, eltorzítóinak tartotta. A szellemi bűvárok pesti egyletének kiadásában, báró Vay Ödön védnökségével megjelenő *Égi világosság* programjában, melyet az első szám közölt, érződik a kor hazafias szellemisége. „Ez a mélykedélyű és minden nemes iránt fogékony lelkületű népünk az utolsó három évtized alatt minden erejét arra fordította, hogy a kulturális elmaradottságát, mely századok kényszerű mulasztásának következménye volt, nagy erőfeszítéssel előretörve helyrehozza s a nyugati civilizált népeknek nemcsak sorába álljon és velők a kultúra minden terén vetélkedjék, hanem némelyekben még az elsőbbséget is vitássá tegye, mely Istennek hála sikerült is; így nem csoda, ha a lelki életnek spiritisztikai irányát egy időre félrevetette és mellőzte. És míg a kultúra egyéb mozzanataiban felküzdötte magát oda, hol a nyugati civilizatio áll, addig a spiritisztikai mozgalmakban a külföldtől nagyon elmaradt ... most ezt a mulasztást is helyre akarván hozni, mohó vággyal ragadja meg a spiristismust, s ennek tüneményét nagy szorgalommal tanulmányozza, kutatja.”

A „hazafias spiritizmust” képviselte az 1897 és 1900 között az Országos Spiritiszta Szövetség lapja, a *Rejtelmes világ* is, mely ekképp határozta meg feladatát: „A modern spiritizmus a szellemekről szóló tan, és a lélek halhatatlanságának bizonyítja; kutatja az ember létezésének okát, származását, végrendeltetését; foglalkozik továbbá a természetben előforduló rejtelmes tünemények törvényszerűsével, az embernek a cselekményeiért való felelősségével és végre a két lelkiállapot, ti. a földi és a másvilági lények, vagyis az emberek és szellemek egymásközi közlekedésével.” Továbbá: „A spiritizmus lényegileg sem nem hit, sem nem vallás, hanem tapasztalati tényeken nyugvó filozófia s az igazság utáni kutatás, vagyis tudomány a szó legszorosabb értelmében.”

A *Rejtélyes világ*, ahogy az *Égi Világosság* is, rendszeresen hírt adott a szeánszokról, a szellemek megnyilatkozásairól, sőt, a rajzaikat is közölte. Utóbbiban olvashatjuk, hogy ismert és ismeretlen elhunytak mellett többek közt a tizenhárom aradi vértanú lelkét is megigézték, és útmutatást kértek tőlük. A Gabányi Árpád által szervezett szeánszokon még koszorús költőink is megszólaltak, ily módon bővítve életművüket. Csiki Gergely a következőt üzenté a túlvilágról a médiummal: „Nem lehet, nem lehet/ Hiába akarom / Csekélység, egy porszem/ Az én akaratom”. Tompa Mihály: „El vagyunk mi jól temetve/ Cselbe, hazugságba / Mik vagytok ti? Egy kis zátony / E nagy óceánba.” Arany János: „Ne bántsatok minket / A földi dolgokkal: / Ki törődik velünk / Most már halottakkal. / Ameddig lenn voltam / Addig is bántottak / Földi dolgokat már nem tudnak – halottak.” Végül Petőfi Sándor szavai, melyek arról tanúskodnak, hogy lelke alaposan átalakult a túlvilágon: „Kis gyertyafény látszik / E nagy sötétségbe / Eltemeti, körülveszi / Hitetlenség éje.”

A spirisztiszta szeánszok megtartásához dr. Grünhut adott hasznos tanácsokat *Hogyan fejlődik valaki médiummá? – Utasítások spiritistikai ülések tartására, különös tekintettel az író médiumok képzettségére* című, 1890-ben megjelent könyvében. Szó esik benne a „szellemi bűvárlatok” praktikus, nevelő céljairól is. „Semmit sem óhajtánánk jobban, minthogy mentül több ember médiummá legyen, amely a halál utáni fennmaradásnak meggyőző eszköze s az embert figyelmezteti, hogy van erkölcsi világrend, melyben az ember tettéért felelősséggel tartozik.” Dr. Grünhut érdekes technikai részletekkel is megismerteti az olvasót. „A tiszta delejesség, amely a mi a szeánszainkon van használatban, a lélekre hat azáltal, hogy a delejező ód-fluidiumot bocsát az egyénre. Nem szól semmit, nem igyekszik a kezelés alatt lévő szemeit folytonosan egy tárgyra szegezés által elfárasztani, nem is érinti az egyént, hanem ód-ot kisugárzó újjhegyeit az egyéntől kis távolságban tartva vezeteti felette végig, megtelíti ód-dal, azon finom fluid substanciával, amelyből azon kötelek áll,

ami a lelket egyfelől szellemmel, másfelől a testtel összeköti. Ezáltal lesz képes a lélek a köteléket megnyújtani, a testhez kapcsoló láncokat tágítani úgy, hogy szabadon mozoghasson, és magasabb szellemi területekre szárnyalhasson, a szellemi körökhöz közeledhessen, és szellemekkel összeköttetésbe léphessen.” „A szellemek jelentkezésének módjai: 1. Fizikai jelenségek (emelés, mozgatás, kopogás a bútorokban, falakban, padlóban, stb. 2. Írás (közvetlen vagy közvetett) 3. Beszéd, különböző fokozatokban 4. Materializáció”.

A szeánszok résztvevői viselkedjenek „éppen úgy, mintha templomban volnának”. Érdemes megszívlelniük dr. Grünhut tanácsát: „Őrizkedjünk oly kérdéseket feltenni, amelyek a jövőre vonatkoznak, mert annak az ember előtt rejtve kell maradnia. Magasabb szellemek már csak azért sem válaszolnak ilyen kérdésekre, mert vétenének ezen isteni törvény ellen. De alantas szellemek azonnal készek a jósolásra – vagy a törvény nem ismerése miatt, vagy rossz indulatból.”

„A résztvevők 3 vagy 4 lábú, nem túlságosan nagy asztal körül helyezkednek el. A szoba hőmérséklete kellemes, az időjárásnak megfelelő legyen. Kívánatos, hogy a körben különböző temperamentumú és korú férfi és nő vegyen részt; míg ellenben tanácsos gyermekeket, akiknek fogalmuk sincsen a dolog jelentőségéről, kizárni a körből... minden tag tegye az kezeit könnyedén asztalra tenyérrel lefelé fordítva és akként, hogy minden személy jobb keze a szomszédjának bal kezét érintse vagy részben elfedje (pl. a kis ujj a kis ujjat fedje) – ez az ún. spiritisztikai lánc. Félhomály előnyösebb, mint a teljes világosság. Bizonyos tünetek előidézéséhez, az ún. »fizikai jelenségekhez« a teljes sötétség feltétlenül szükséges.” Kulcs a szellemek üzenetéhez: „3 koppantás: igent, 1 koppantás nemet, 2 koppantás: kétségest jelent, tehát azt, hogy ezt nem tudjuk megmondani. 5 koppantás: mondjátok előre az ábécét. A közlekedésnek ezt a módját nevezik »typtológiai« módszernek.”⁶

De a szellemidzés izgalmi között sem feledkezhetünk el a magasztos célokról, mely egyszerre vallásosak és tudományosak, figyelmeztet dr. Grünhut. „A spiritiszta egyesületeket gyakran ejti rabul a dogmatizmus, a színlelés és az álmodozás. Mindezek pedig olyan gonosz befolyások, amelyek kárt okoznak a szellemnek. A szellemi tanításokat tekintésétek mélységesen komoly tanulmánynak; éppen ilyen lelkiismeretesen járjatok el a médiumitás minden jelenségével is. A spiritizmus ne legyen soha az álmodozásnak vagy az ábrándozásnak a vallása! A ti vallásotok egyedül és kizárólag Krisztus legyen! Egy hitet kell követniük a keresztényeknek, a zsidóknak, meg a pogányoknak is! Higgyetek elsősorban istenben, a szellemek és a mindenség teremtőjében. Másodszor higgyetek Krisztusban, illetve az Isten Fiában, mint Megváltónkban. Harmadszor: higgyetek a szellemek sugalmazásában és a szellemekkel történő érintkezés lehetőségében. Mindezek az igazi, tehát a valódi hitnek az alapjai. Léteznek azonban még más elágazások is, amelyek ugyancsak méltóak a megemlézésre. Ezek pedig a következők:

Minden szellemnyilatkozat.

Az életnek, a szenvedéseknek, az örömöknek, valamint a mindenség szellemi kapcsolatainak tanulmányozása.

A delejesség és az elektromosság kutatása.

A betegségeknek, de különösképpen a görcsöknek, az örültségnek, továbbá a megszállottságnak a tanulmányozása.

A médiumitásnak, meg a szomnambulizmusnak, illetve ezek különféle fajtáinak tanulmányozása. Mindezek a szellemkutatások tág területét foglalják magukban.

6 DR. GRÜNHUT Adolf: *Hogyan fejlődik valaki médiummá? Utasítások spiritisztikai ülések tartására különös tekintettel az író médiumok képzésére*. Budapesti Szellembúvárok Egylete, Budapest, 1890. 18-19. pp.

Legyetek valódi keresztények! Higgyetek kitartóan az Istenben, a Krisztusban és a szellemekben. Vizsgáljátok és kutassátok a szellemi igazságokat, mert kizárólag ezen a módon kerülhettek el a tévutakat. Azt kívánjuk, hogy magasabb fokozatú és tiszta szellemek befolyásolják az egyesület médiumait, akik a segítségükkel és a közbenjárásukkal fejleszthetik ki a médiumitásukat – amennyiben ezek a médiumok jóakaratók és a tiszta szellemiségre törekszenek, mert ekkor magasabb értékű kijelentésekben lesz részük mindazoknak, akiknek tiszta a szívük.”⁷

A spiritizmus keresztény vagy evangéliumi változata, védekezésként az egyházi támadások ellen, erőteljesen hangoztatta vallási kötődését. Hivatkozott az Újtestamentumra, illetve Pál apostolra, az ő első, a Korinthusiakhoz írt levelére: „Elvettetik az érzéki test; feltámasztatik a lelki test. Van érzéki test; van lelki test is.” Ugyanakkor, bár a hit keretei között, de a lélektani kutatások szükségességét hangsúlyozta, vagyis volt közös érdeklődési pontja az egészen más megközelítést alkalmazó pszichológusokéval. Akik a maguk részéről „evilági” magyarázatot kerestek a médiumitás jelenségeire, melyet az álommal, a jövőmondással, a gondolatátvitellel és a telepátiával hozott összefüggésbe.

De a spiritizista szeánszokon nem volt mód rá, hogy a szakember tudományosan is megvizsgálja a médiumok produkcióit, ahogy ezt Freud *Az álom és az okkultizmus* című kései (1933-ban írt) tanulmányában leírja. „Ebben a médiumi jelenségek megfigyelésének helyzetét a tudományos vizsgálódások karikatúrájaként jellemzi, mivel a médiumok – saját érzékenységükre hivatkozva – rendkívül szigorú feltételekhez kötik képességeik kibontakozását. Az események kísérleti kontrollja gyakorlatilag lehetetlen, miután oly sok tényezőtől teszik függővé a szeánszok eredményeit – így például a résztvevők szkeptikus, illetve kritikus attitűdjeitől. A médiumok pedig legtöbbször igen megbízhatatlan emberek, akik bizony jó okot adnak a képességeikkel kapcsolatos gyanakvásra. Freud soraiból arra lehet következtetni, hogy bár eleinte igyekezett objektíven közeledni a spiritizmushoz, a csalásokkal és a sikertelenségekkel szembesülve feladta próbálkozásait, és némi csalódottsággal tért vissza a spiritizista jelenségeket érintő eredeti előítéleteihez.”⁸

Hasonlóan változott a véleménye a spiritizmusról Karl Gustav Jungnak, aki fiatal éveiben igen pozitívan nyilatkozott a spiritizmusról és a pszichikus kutatásról, de néhány évvel később meglehetősen szkeptikus véleményt alakított ki magában az egykor nagy lelkesedéssel tárgyalt jelenségekről és kutatásokról. Jung 1905-ben a Bázeli Egyetemen tartott előadásában beszámolt a spiritizista jelenségek kutatásában szerzett tapasztalatairól. „Magyarázatában a médiumokat pszichésen labilisként írja le; a nyolc megvizsgált médium közül ugyanis hétnél hisztériás tüneteket fedezett fel. Az asztaltáncoltatás jelenségét pedig nem tekinti másnak, mint a résztvevők tudattalanul működésbe lépő izomfeszültsége hatásának, amelyben semmi természetfeletti nincsen. A jelenség egyetlen említésre méltó aspektusaként említi, hogy a médium maga nem érzi ezt az izomfeszültséget, ellenben az asztal önindította mozgását igen. Ám gyorsan hozzát teszi, hogy ez is csupán azok szemében újszerű jelenség, akik nem ismerik a hipnózis működését. Az automatikus írás tudattalan automatizmusként könyveli el, és ugyancsak tudattalan folyamatokra vezeti vissza egyes médiumok jövőbe látó képességeit is. Véleménye szerint e különleges jelenségek mögött nem különleges képességek, hanem összetett tudattalan folyamatok állnak, amelyek egy része joggal tarthat számot a tudomány képviselőinek érdeklődésére. Végezetül kitér arra is, hogyan befolyásolják a megfigyelők előzetes elvárásai

7 VAY Adalma: i. m. 179. p.

8 GYIMESI Júlia: *Pszichoanalízis és spiritizmus*. Typotex Kiadó, Budapest, 2011. 91-92. pp.

a médiumokkal szerzett tapasztalataikat, és hogy milyen súlyosan félrevezető lehet a kutatók járatlansága e területen.”⁹

Visszatérve a hazai spiritiszta sajtóhoz: *Rejtélyes világ* üzletiesebb szellemű volt, mint az *Égi világosság*. Utóbbi „lobogója tisztaságára” hivatkozva már első számában leszögezte: „Ki kell jelentenünk, hogy miután hirdetései ügynökök részéről már többen is jelentkeztek nálunk, mi semmiféle hirdetést fel nem veszünk.” Viszont a *Rejtélyes világ* „Forgó korongot – szellemiró eszközt”, valamint „Delejezett vattát” is hirdetett, betegeknek, melyet kérésre, 20 krajcár postaköltség fejében elküldött. Árulták a *Szellemek naptárát* is, koronáért, Tóvölgyi Titusz szerkesztésében.

A spiritizmus lelkes hívei között láthatóan nagy számban szerepeltek arisztokraták. Wolkenberg Alajos az okkultizmusról és a szocializmusról is azt állítja, hogy „egyiket a másik táborába taszítja, mikor tulajdonképpen mindkét tábor tulajdonellenes, internacionális és minden pozitívum és minden vallás ellen harcol. A szellemek még a nőközösség kihirdetésétől sem riadnak vissza.” (!) Ha ez iránt lehettek is bizonyos kétségeink, érdemes idézni, amit Wolkenberger a „spiritiszta írókról” állít. „Bánffy János, Desewffy Arisztid, Fekete József, Gabányi Árpád, kikről Tóvölgyi Titusz ír sokat, Madách Aladár, Nérei Ödön, Weber Ignác.” (Madách Aladár, Madách Imre fia könyvet is írt *A szellembúvárlat irányeszméi* címmel.) A felsoroltak vezető szerepet vittek a hazai spiritiszta életben. Ha hozzájuk vesszük még báró Vay Ödönt és Adelmát, valamint báró Mikos Jánost is, nem meglepő, hogy a szellemidézés nagy népszerűségnek örvendett a hazai előkelő körökben a két világháború között.

Ekkorra a „Szeretet nélkül nincs üdvösség” mottóval megjelenő *Égi világosság*, mint „okkult tudományos és etikai folyóirat” teljesen elszűrült, minden újszerűségét elvesztette, a spiritiszta szekta híradójává vált. A „szeretet kultuszának terjesztése” és „hitetlenek megtérítése” már a spiritizmus leglelkesebb híveit sem lelkesítette. Pedig a lap igyekezett izgalmas kérdésekről vitát provokálni olvasói között. Várta például a hozzászólásokat arról, hogy „A családi, lelki szeretetnek mely fokára juthat el földi ember?” A csak előfizetéssel vásárolható folyóirat szerkesztői, kiadói számítottak az olvasók közreműködésére: „Azon tisztelt olvasóink, kik spiritizmusba vágó tényekről értesítenek, igen leköteleznek bennünket.” A szeánszokról küldött beszámolókat a *Magánülések* rovatban jelentek meg. Az események és jelenségek rovatban, nagy figyelmet szenteltek a szerkesztők *Az állati delej tüneményeinek*, és Elemér tollából élménybeszámolót közöltek *Öt napig tartó megszállottságom és ettől való megszabadulásom* címmel. De sem a szellemek, sem mások nem számíthattak honoráriumra: „Szerkesztőségünk, kiadóhivatalunk és expedíciónk mind egy szálig spiritisztákból áll, kik lapunkon egész odaadással csüggnék, pénzt nem kérnek, de sőt inkább, ha a sors úgy hozza magával – adnak.”

A megidézett szellemek sem tudtak sok újdonsággal szolgálni. Pedig a lap közölte „egy öngyilkos nyilatkozatát, ki a reinkarnáció (újból testet öltés) előtt áll”, továbbá „Schmid Terézia boldogult szellemének nyilatkozatát (szül: 1869. március 14., megh. 1886. március 24.), aki szemrehányást intézett az őt a földi életben tévútra vezető csábítójához”. Megszólaltak a szeánszokon „hajótörötték szellemei”, „egy spanyol hidalgó”, Napóleon, de Szűz Mária és Buddha is. Az *Égi világosság* század elejei számaiban, melyeket még dr. Grünhut Adolf szerkesztett, jelentek meg „A budapesti izraelita hitközség volt főabbijának, Meisel W.A.-nak a levelei a másvilágról.” Az első levél arról tanúskodik, hogy az elhunyt főrabbi egészen úgy gondolkodott, mint dr. Grünhut, hiszen *Krisztusról és küldetéséről* címmel jelent meg.

9 GYIMESI Júlia: i. m. 115-116. pp.

A kísérletező spiritiszták

Az első világháború alatt, majd a fegyverszünetet követő zavaros, lázongással és forradalommal teli időszakban az addig hitelesnek tűnő szellemi értékek megrendültek, és világszerte megnőtt az igény a misztika, az ezotéria, és csalhatatlan útmutatásokat ígérő spiritizmus iránt. A világháborúban vesztes országokban, a fronton harcolt, majd leszerelt katonák körében divattá vált a szellemidézés, megerősödött a „völkisch” misztika, mely összefonódott a szélsőséges, irracionális dimenziókat öltő nacionalizmussal, és az ekkor szárba szökkenő rasszista teóriákkal. (A teozófiából kifejlődő „árjazófia” a magyarországi titkos társaságokban is hatott, erről a későbbiekben lesz szó.)

A hagyományos „evangéliumi” spiritizmus hazai népszerűségét tükrözi, hogy ebben az időszakban, a későbbi „nemzetvezető”, Szálasi Ferenc is a hívéül szegődött. A katonatisztként megbecsülésnek örvendő Szálasi a misztika iránti fogékonyságot az édesanyjától, Szakhmár Erzsébettől örökölte. Az apja után római katolikusként keresztelték. Élete végéig gyakorló hívő volt, rendszeresen járt misére és gyónt is. Mégis, az egyházi intézményekkel kapcsolatban már fiatalon gyanakvó, sőt ellenséges lett. Sokkal többre becsülte a misztikusokat, és magát is annak tartotta. Rendszeresen lejegyezte az álmait és nagy jelentőséget tulajdonított nekik.

Az első világháború alatt, amikor megrendült a hite, részt vett az olasz fronton rendezett szeánszokon. Paksa Rudolf könyve így ír erről az időszakról: Szálasi „a világháború alatt kezdett el spiritizmussal foglalkozni – sok más katonatársához hasonlóan. A lövészárokból az úgynevezett »berliniek köréhez« tartozott, amely állítólag egy Berlinben székelő és »tudományos alapon működő« spiritiszta társasággal állt kapcsolatban. A társaság ötfős csoportokban minden este kilenckor összeült és szeánszot tartott, amelyen Szálasi saját elmondása szerint »csodálatos« dolgoknak volt a tanúja. Látott magától elmozduló poharakat, megszólaló gitárt és lebegő tárgyakat (többek között egy, a földtől arasznyira elemelkedő asztalt). És természetesen szellemeket is idéztek. A miszticizmus iránt vonzó Szálasinak nem okozott nehézséget hinni a szellemek létezésében és a spirituális erőben, mivel szerinte ez egyenesen következik a lélek halhatatlanságából, amelyben keresztényként eleve hitt. Még két kedvenc szelleme is volt, akik rendszeresen megjelentek, ha ő is részt vett a szeánszokon: a Gólem, valamint egy kedves, vidám bécsi suszterfiú, aki »Gimpel ohne Frass« néven jelentkezett, aki többek között arról mesélt neki, hogy mennyit éhezett élete során és hogy végül fagyhalált szenvedett. A háború után (Szálasi szóhasználatával a »kommün« és a »fehérterror« idején) maga is vezetett egy nyolc-kilencfős spiritiszta csoportot a fővárosban. 1919 novemberében egy ilyen alkalommal az asztal közepére kitett tű a köré írt betűkből a »Julie Szálasi« nevet betűzte ki. Szálasi később értesült róla, hogy állítólag pont ekkor halt meg nagynénje, akit így hívtak. Ezután úgy döntött: felhagy a spirituális erők megidézésével, mert nem akart »babonás útra csúszni«”¹⁰

A berlinihez hasonló „tudományos alapon” működő spiritiszta társaságokat az az igény hívta életre, hogy a tagok, miközben továbbra is meg voltak győződve a természetfölötti erők létezéséről, és kapcsolatba akartak lépni velük, fel akartak lépni a nagyszámú csaló médium ellen, távol akarták tartani őket az ellenőrzött körülmények között rendezett szeánszoktól. Ugyanakkor tudományos körökben, nem kis mértékben neves, a spiritizmus elveit elfogadó tudósok körében (pl. a német Johann Zollner vagy az angol Alfred Russel Wallace) „az az álláspont alakult ki, hogy a spiritizmus jelenségei nem származnak ugyan elhunyt embertársaink szellemeitől, hanem a vi-

10 PAKSA Rudolf: *Szálasi és a hungarizmus*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2013. 16. p.

lágelyetem, a természet még eddig ismeretlen, titkos, ún. okkult erőinek megnyilvánulásai; így bontakozott ki az ún. tudományos okkultizmus, amely célul tűzte ki, hogy a titokzatos jelenségeket a mindennapi spiritizmusnál magasabb, »tudományos« szinten tárgyalja. A médiumisztikus jelenségek vizsgálatának ez az iránya a jóslás, a telepátia, a »megérzések« területét is magában foglalta.”¹¹

A tudományosság igénye hívta életre Magyarországon a Magyar Meta Psychikai Tudományos Társaságot, melynek alapszabályát 1932. augusztus 31-én fogadta el a magyar királyi belügyminisztérium, Budapest, VI. Teréz körút 4. alatti székhellyel, és 205 fős bejegyzett taglétszámmal engedélyezve a működését. Lapjuk a *Metapsychikai Folyóirat* volt, mely 1932 és 1933 között, majd 1934-35-ben jelent meg dr. Toronyi János ügyvéd főszerkesztésében. Beköszöntő cikkében feltette a kérdést: „Van-e szellemi lelkünk, mely túléli testi halált, vagy pedig a lelki élet jelenségeit csupán a szervezet, az idegrendszer működése eredményezi, független-e a lélek a testtől, meg tud-e nyilvánulni attól elvonatkoztatottan, vagy pedig függvénye, szükségképpen velejárója a test mechanizmusának?”

A társaság hivatalosan 1932. április negyedikén alakult Budapesten, az I. kerület Pálya utcai „Öreg diófa” vendéglő különtermében. Elnöke Enesy Harry nyugdíjas tábornok volt, társelnöke dr. Chengery Elemér, nyugdíjas vegyész, ügyvezető elnöke pedig dr. Toronyi János ügyvéd volt. Választmányában ismert előkelőségek foglaltak helyet: Breuer Zsigmond ny. tábornok, dr. Henyney Vilmos ny. államtitkár, Hodula Károly altábornagy, Nérei Ödön kir. tanácsos, nyugdíjbiztosító intézeti igazgató, gróf O’Donell Roderich földbirtokos, dr. Sebestyén Imre ny. kúriai bíró, dr. Simonyi Semadam Sándor volt miniszterelnök, dr. Strém Károly hírlapíró, báró Swetanay György ny. alezredes, dr. Virág Egon földbirtokos, dr. Wolf Ottó fővegyész, illetve 1935-től kezdve Wossala Ernő ny. tábornagy, gróf Kinskyné Pálmay Ilka és herceg Odescalchi Lazarry Pióne magánzó. A metapszichikus társaság vezetősége a két világháború közötti magyar elit tagjai közül került ki: feltűnő a magas rangú katonatisztek nagy száma (ők feltehetően a fronton ismerkedtek meg a szellemidézéssel, Szalasihoz hasonlóan), valamint a földbirtokosok és előkelő arisztokraták vonzódása a spiritizmushoz.

Ez a társaság egyébként az 1920-as évek elején működött, legaktívabb tagja Chengery Pap Elemér volt, hivatalos folyóiratuk felelős kiadója, aki a Metapsychikai Társaság hivatalos megalakulását kezdeményezte. Kérvényének szövegét a folyóirata is közölte: „A Budapesten 1873 óta alapszabályszerűen működő »Szellemi Buvárok Pesti Egylete« – amelynek 1898 óta tagja vagyok – kizárólag aethikai szellemtanal, vagy mint németül mondták »Offenbarung Spiritizmus«-sal foglalkozik egyesületi helyiségeiben, de tudományos kísérletezéssel nem.” Az egyesület az alapszabályban rögzített célja: „Kellő képzettséggel rendelkező egyének tömörítése, akik a parapsychológia különféle ágaival tudományos alapon foglalkoznak”.

Chengery Pap Elemér egyébként Metapsychikai múzeumot is fenntartott, Budapest I. Mészáros utca 62. szám alatt, ahol a szeánszokon apportált tárgyak voltak láthatók. Várfok utca 8. számú lakásának ebédlőjében már a húszas évek elejétől kezdve „laboratóriumi körülmények között” rendezett szeánszokat, melyeken a médiumoknak nemcsak kiürítették a zsebüket, de egybeszabott, világító szalagos, zseb nélküli ruhába öltöztették, és kézfogással szigorúan ellenőrizték őket működésük közben. A folyóirat közölt beszámolókat olyan ott előidézett jelenségekről, mint a „telekinetikus apport, telekinetikus kosárlebegés, rózsa-, kespenge-, kavics- és szekfűapport, élő szöcske- és levelibéka-apport, villanylámpa ki- és bekapcsolása, tárgyak ismételt előtűnése és eltűnése”.

11 KIRÁLY József: *Spiritizmus és okkultizmus*. Atheneum Kiadó, Budapest, 2007. 19. p.

A „tudományos spiritizmust” a csaló médiumok elleni védekezés hívta életre, akik közül Magyarországon a legnagyobb botrányt egy László László nevű médium idézte elő, amikor beszámolt arról, miként tévesztette meg a húszas évek elején rendezett szeánszokon a közönségét.

A *Pesti Hírlap* 1921. december második, majd harmadik száma be arról, hogy a Visegrádi utca 3. számú házban, egy albérleti szobában revolverrel kettős öngyilkosságot követett el egy huszonkét éves fiatalember és tizenkilenc éves barátnője, Knéz Emma, de csak a lány halt meg. Az életveszélyes állapotba került László Lászlót a másnapi *Pesti Hírlap* médiumként azonosította. „... A rendőrség a nyomozás során megállapította, hogy László László már többször szerepelt a rendőrség előtt, mert hipnotizált és szeánszokat rendezett. A fiatalember a Sziget utca 15. számú házban lakott, s itt is rendezett előadásokat. Sűrűn járt el Horn Teréz és Horn Margit Váci út 12. számú házban lévő vendéglőjébe, ahol az ott alkalmazott Ferenczi Kamillát egy-két ízben hipnotizálta.”

Ezt a zavaros múltú, előzőleg több betörést is elkövetett fiatalembert felkarolták a hazai spiritiszták, rövid idő alatt nemzetközi sztármédiumot „neveltek ki” belőle. „És ekkor megjelenik a színen Nérei Ödön királyi tanácsos, az alakuló Metapszichikai Társaság tagja, és azt javasolja, tartsanak szeánszot a börtöncellában. A szeánszon jelen van Rusztics és Puskás rendőrtanácsos, természetesen Nérei Ödön mint spiritiszta körvezető, teljes körével, s a fogoly médium: László László. S az eredmény: László nem bűnös, hanem áldozat. Áldozatul esett egy Ramontán nevű szellemnek, akivel földi életében nagy méltánytalanság történt, s most úgy kíván bosszút állni, hogy öngyilkosságba hajszol mindenkit, akit csak ér. László tehát nem beszámítható állapotban követte el tettét – ezt maga a szellem, Ramontán állítja László által –, tehát az ügyészség indítványára szabadlábra helyezték.”¹²

Elképzelhető, milyen kiterjedt volt az első világháborút követő időszakban a magyar társadalomban az értékvesztés, a szellemi kiüresedés, az útmutatást váró tanácstalanság, ha komoly rendőrtanácsosok, illetve az ügyészség elfogadta a Nérei Ödön által sugallt „földöntúli magyarázatot” László László tettére, melyet az érvényes jogszabályok szerint mindenképpen gyilkosságnak, de legalábbis emberölésnek kellett volna minősíteni.

A továbbiakban, ismertetve a botrányos életű médium további sorsát, illetve nagy visszhangot keltett leleplezését a Metapszichikai Társaság működéséről (ez a nyilvánosságra hozott leleplezés hátráltatta a társaság hivatalos megalakulását, melyre csak 1932-ben került sor), elsősorban a befogadó közeg, a szeánszok résztvevőinek fogékonyására koncentrálok, abból kiindulva, hogy a különböző téveszmék csak akkor hódíthatnak, ha ennek a tömeglélektani feltételei létrejöttek, és az emberek fogékonyvá válnak rájuk.

Tordai Vilmos igazságügyi főtanácsos a következőképpen írja le a szeánszokat, melyeken a sztár-médium fellépett: „Lászlóval hosszabb időn át tartottunk kísérleti üléseket. Spontán szomnambul (transz) állapotokban különböző idegen egyéniségek beszéltek általa, de igen szép fénytűnemények is mutatkoztak körülötte (elsötétített szobában), még akkor is, midőn előzetesen – negatív eredménnyel – megmotoztuk és a jelenségek alatt kezeit lefoglottuk. Később már nemcsak körülötte mutatkoztak borsó, mogyoró, majd dió nagyságú fénypontok, hanem négyméternyi magasságban tőle, a szoba mennyezetéről is ereszkedtek alá gyönyörű, tojás nagyságú, kék és zöldes színű fénybolygók. Majd egy másik alkalommal, a mély transzban, zsöllyében ülő Lászlótól egyméternyi távolságban és két méter magasságban egy szekrény tetejéről nagy zuhanással lerepült egy 5 kg súlyú virágédény a szoba közepére, anélkül, hogy bárki hozzányúlt volna. Ezek a dolgok egy kis, nyolc-tíztagú társaság keretében történtek, s e társaság minden egyes tagja jegyzőkönyvileg tanúskodik azok megtörténtéről és arról, hogy ő az események alatt csaknem öntudatlan állapotban aludt, felfelé fordult szemgolyókkal, hideg és a gyufa lángja iránt teljesen érzéketlen kezekkel, abnormisan gyors pulzusveréssel és kimaradt térdreflexszel (orvosi megállapítás). Szomnambul állapotában adott felvilágosí-

12 RÁTAI János: *A szellem kalandjai – életen innen és túl*. I. Epszlion Bt., Budapest, 2000. 69. p.

tása szerint a fénytünemények és a tárgymozgások részint a médium testéből, részint »idegen egyéniségek«-ből eredő magnetikus természetű kiáramlások segítségével jöttek létre.”¹³

László féléves, köztörvényes bűncselekményeiért kiszabott börtönbüntetésére letöltése után a Tordai Vilmos Gül Baba utca 21. szám alatt ülésező „kísérletező spiritiszták” nagy becsben tartott médiuma lett. Már nemcsak fényjelenséget a „apportokat” produkált, hanem ekoplazmát is létrehozott maga körül a szeánszokon. Szájából szürkésfehér, anyagtalán massa szivárgott, mely különböző formákat vett fel. Ezt a „laboratóriumi körülmények között” megnyilvánuló jelenséget azután a Metapszichikai Társaság a neves külföldi szakértőnek, báró Schrenck-Notzing müncheni orvosnak is bemutatta, aki a kedvéért 1923 októberében Budapestre látogatott. A neves müncheni szakértő elismerően nyilatkozott László szellemeiről, majd a Pázmány Péter tudományegyetemen nagy tetszéssel fogadott előadást tartott megfigyeléseiről.

Nem sokkal ezután László, akit egy szeánszon lelepleztek, hogy csal a lapokban közzétette saját magát leleplező vallomását arról, hogyan csapott fel médiumnak, és milyen trükköket alkalmazott a szeánszokon. „Öt éve foglalkozom az okkultizmussal és a spiritizmussal, minden könyvet elolvastam, ami ebben a témában a kezembe került. A Visegrádi utcai tragédiát egyes spiritiszták összefüggésbe hozták a szellemekkel, én rájuk hagytam, sőt, meg is toldottam a sztorit. A rendőrség is tévedett, Ramontánt én találtam ki, s a *Virradat*-ban megjelent cikket is én mondtam tollba, egy szó sem igaz belőle. Miután dr. Völgyesi Ferenc és más orvosok megállapították rólam, hogy médium vagyok, a *Virradat* munkatársa felvitt Tordai úrhoz. A szerep megtetszett, elvállaltam. A materializáció dolgaival Schrenck-Notzing könyvéből ismerkedtem meg, melyet Tordai úr adott a kezembe. Az első fényjelenségekhez elektrotechnikai múltamból szedtem az ötletet, korábban ugyanis volt alkalmam megfigyelni, hogy a szigetelőszalag zöldesen foszforeszkál a sötétben. Apró golyócskákat gyúrtam, melyeket elrejtettem a gallérom mögé, alkalmas pillanatban pedig a saját fotelomba. A »plazmát« libazsírba áztatott gézdarabokból állítottam elő.”¹⁴

Figyelemre méltó tény, hogy e leleplezés után, mely évekig foglalkoztatta a bulvársajtót, nem csökkent az érdeklődés a metapszichikai jelenségek iránt: a spiritizmus hívei továbbra is jártak szeánszokra, és elszántan keresték a természetfölötti világ megnyilvánulásait. Mindig akadtak médiumok, akikben meg lehetett bízni, hiszen komoly szakemberek álltak melléjük, vették őket a pártfogásukba.

Irtzl Máriának, a neves óbudai médiumnak a harmincas-egyvenes években Hillebrand Jenő régész rendezett szeánszokat, és adott ki róla 1941-ben könyvet is, *száztíz szeánsz anyaga* alapján, *A diadalmas spiritizmus* címmel. Az 1948-ban elhalálozott, de addig nagy tiszteletnek örvendő médium azt állította magáról, hogy a 16. századi inka uralkodó, Atahualpa szelleme szállta meg, az ő hangján beszél, és az ő kezével rajzol.

Móricz Zsigmond is járt Irtzl Mária lakásán, és a médium a híres írónak egy nemrég elhunyt író társa szellemét idézte, amit Móricz meg is örökölt a *Kelet Népe* 1942-es évfolyamában: „A médium kinyújtja a kezét és azt mondja alva és átszellemült arccal: isten hozta kollégám! Megfogtam a médium elém tartott kezét és azonnal el is eresztettem. Kellemtelen volt ezt a vastag női kezet fogni és hallani ezt az ostobaságot, Surányi Miklós finom, szellemes, cinikus és öngúnyoló hangja helyett. Ezt mondhatná egy népszinműíró kontár a színpadon, az

13 TORDAI Vilmos: *Okkult elemek a magyarság életében*. Az okkultizmus könyvei. Kultúra Könyvkiadó és Nyomda R.T., Budapest, 1923. 43. p.

14 RÁTAI János: i. m. 77-78. pp.

asztal felett, de nem Surányi Miklós! Mily sérelem ezen a drága baráton; nem volt nagy író, de hát ilyen csizmadiává lett volna a szelleme?” (A későbbiekben, Móricz halála után Irtzl Mária gyakran idézte az ő szellemét, s szólalt meg helyette.)

Érdekes szociológiai szempontból is szemügyre venni a spiritizmus médiumait, illetve leglegkesebb híveit. Amennyire a mozgalom sajtójából kitűnik, a médiumok eleinte kispolgári származású férfiak voltak. Néhány név: „W. Alajos 32 éves férfi, nő, önkívületi beszélő médium. Prohászka Antal 49 éves, szabó, nő, író és beszélő médium. Bayer Károly 56 éves beszélő és rajzoló médium, mindkettő ébren. Placel Ede 61 éves, született francia, számbeszédet (Tyhológia) kopogtató médium.” Prohászka 1871 és 1880 között kijelentést kapott „Jézustól” a „Máté és Lukács evangéliumának szellemi magyarázatára”. Bár képzetlen szabómester volt, mielőtt médiummá vált volna, üzeneteit ennek ellenére a pesti értelmiségi körök nagy tisztelettel olvasták. Úgy tartották, hogy mint a galileai halászok, ő is elhívást kapott, és megvilágosodott. „Antal médium” tanításait a századforduló után többször is kiadta a Budapesti Szellembúvárok Egylete, a többi „tanítómester” írásaival együtt.

A későbbiekben a könnyebben önkívületi állapotba jutó nők, főként özvegyek kerültek többségbe a médiumok között. Kiemelkedik közülük Irtzl Mária, Atahualpa megtestesítője és „Eszter médium” (Bóhm Mihályné, szül. Papp Eszter), aki az 1930-as években a legismertebb budapesti látnok volt. Azt állította, hogy egy magát „Névtelen Szellemlnek” nevező „mester” kijelentéseit tolmácsolja, aki megtanította őt arra, hogyan kell a hívőknek felkészülni „az utolsó időkre”. A „Névtelen Szellem” az *Égi világosság* állandó szereplője volt. Eszter médiumnak több tucat könyve jelent meg, többek között ilyen címekkel: *Ímé, előre megmondtam néktek, A maradékhoz, Az őrállókhoz, Kiáltás az utolsó órában* stb. (Eszter médium 1977-ben bekövetkezett haláláig az Amerikába emigrált spiritiszta testvérek anyagi támogatását élvezte.)

1943 áprilisában az *Égi világosság* leghosszabb cikke *A bűn utálatosságáról* szólt, melyet a folyóirat a Névtelen szellem (Eszter médium) tanításaként közölt, Dénes Gizella lejegyzésében. A fantáziátlan templomi prédikációhoz hasonló szövegnél érdekesebb az a szerkesztői üzenet, melyet a felelős szerkesztő, Roboz Árpád írt. Ez arról ad hírt, hogy a szeánszokon egyes lelkek mások nevében nyilatkoznak meg: „Több felől kaptunk oly értelmű értesítést, hogy kedves Névtelen szellemvezetőnk körükben megnyilatkozott. Erre vonatkozólag szükséges határozottan rámutatnunk Vezetőnknek ismételt kijelentésére, mely szerint »Névtelen szellem« név alatt végzett munkájában egyedül és kizárólagosan csak Eszter médium közvetítését veszi igénybe. Kitűzött munkafeladatának elvégzése után e néven teljesen visszavonul s ha esetleg később új feladatra kap indítást, ezt már nem Névtelen szellem név alatt, hanem újonnan választott néven fogja elvégezni. Ezért Eszter médiumon kívül bárhol és bármilyen tartalmú Névtelen szellem név alatt történő megnyilatkozást megtevesztésnek kell tekintenünk.”

1943 májusában közölték A Szellemi Búvárok Pesti Egyesületének rendes közgyűlésére beterjesztett évi jelentést. Az *Égi világosság* szerkesztője, Molnár László e szavakkal fordult hallgatóságához: „Tisztelt közgyűlés! Tisztelt testvéreink! Több mint hét évtizede, a jó Isten kegyelme folytán vezető szellemeink a legcsodálatosabb tanítások ezreivel árasztottak el bennünket, meggyőzve a síron túli élet létezéséről, Krisztus tanításának egyedül helyes útjáról és arról, hogy az okkult tudományos igazságok minden kérdésre meg tudják adni az erkölcsileg helyes magyarázatot.” A „Szeretet nélkül nincs üdvösség!” mottójú *Égi világosság*, mely ekkor már nem „spiritistikai lap”, hanem „okkult tudományos és etikai folyóirat” alcímmel jelent meg, ekkor lépett a negyvenötödik évfolyamába. (Megérte a negyvenhatodikát is, 1944 decemberében jelent meg az utolsó száma).

A „szellemi búvárok” a legnehezebb időkben sem hagytak fel felfedező útjaikkal a „magasabb szférákban”, elmerültek saját világukban. De mintha üvegharang borult volna föléjük,

tudomást sem vettek a körülöttük zajló eseményekről. Szektájuk annyira ártalmatlan és magába zárkózó volt, hogy a tragikus 1944-es esztendőben sem jutott senkinek az eszébe, hogy betiltsa a folyóiratukat: egyszerűen megszűnt, mikor a főváros ostroma miatt lehetetlenné vált az előállítás. A Szellemi Búvárok Egyesülete 1945. június 19-én Magyar Pszichikai Kutató Társaságra változtatta a nevét. 1949. július 20-án – a többi vallási célú egyesülettel együtt – az akkori hatalom feloszlatta. 1949. február 23-án ugyanerre a sorsra jutott a dr. Domokos László elnöksége és Tyrnaur Tivadar alelnöksége alatt újjáalakult, a saját helyiséggel nem rendelkező Magyar Meta Pszichikai Tudományos Társaság is, melynek készpénzvagyon, 1678 Ft 5 fillér a magyar államra szállt.